

İKT406U-AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Ünite 8: Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Mevcut Durumu ve Geleceği

Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Mevcut Durum

Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yapılan ortak üyelik başvurusuna dayanmaktadır. **Ortak Üyelik:** AB'ye tam üyelik statüsünün dışında, AB ile ortak üye ülke arasında ileri ekonomik ve siyasi bütünleşmenin sağlandığı bir statüdür. 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması ile onaylanmış, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. **Ankara Anlaşması,** Türkiye ile AET arasında bir ortaklık yaratan anlaşmadır. Ankara Anlaşması ,Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son Dönem olmak üzere üyelik için 3 dönem öngörmüştür. Hazırlık dönemi 1964 tarihinde başlamış 31 Aralık 1972 tarihinde sona ermiştir. Bu dönemde gümrük birliği hazırlanması öngörülmüştür. 1 Ocak 1973 tarihinde Geçiş dönemi başlamıştır. Bu dönem ise gümrük birliği yükümlülüklerinin üstlenileceği bir dönemdir. Geçiş döneminin 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlanması planlanmıştır. Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Roma Antlaşması'nın 237 maddesine dayanarak hazırlanan tam üyelik başvurusu üzerine Avrupa Komisyonu Türkiye için bir Avis hazırlamış ve öncelikle gümrük birliğinin hayata geçirilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. **Avis,** Avrupa Komisyonunun, bir ülkenin AB'ye tam üyelik başvurusu üzerine hazırladığı, ilgili ülkenin tam üyeliğe uygun bir ülke olup olmadığını değerlendirdiği, bağlayıcı görüştür 1 Ocak 1996 tarihinde Ankara Anlaşması'nın ortaklık ilişkisi için ön gördüğü son döneme geçilmiştir. Gümrük birliğinin sorunsuz bir şekilde uygulandığı ve AB'ye ekonomik ve siyasi olarak daha da yakınlaşılacak bir dönem olarak hedeflenmiştir. 1/95 ve 2/95 sayılı ortaklık konseyi kararları bu hedef doğrultusunda alınmıştır.

Türkiye için Avrupa Stratejisi, Türkiye'ye, Aralık 1997 Lüksemburg Zirve Toplantısı'nda sunulmuş olan, tam üyeliğe alternatif bir stratejidir. Türkiye için Avrupa Stratejisi, Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin derinleştirilmesi ve genişletilmesi esasına dayanmaktadır. Türkiye'nin ortaklık ilişkisinden beklentisi AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile başlattığı beşinci genişleme sürecine katılmak olmuştur. AB'nin tarihî genişleme sürecidir. Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Güney Kıbrıs ve Malta'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üyelikleriyle birlikte beşinci genişleme sürecinin ilk dalgası gerçekleşmiştir. Genişleme sürecinin ikinci dalgasında yer alan Bulgaristan ve Romanya, 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ye tam üye olmuştur. Genişleme sürecinin üçüncü dalgasında ise Türkiye ve Hırvatistan yer almaktadır. AB beşinci genişleme sürecini başlatma kararını açıkladığı Aralık 1997 Lüksemburg Zirve Toplantısı'nda Türkiye için tam üyelik alternatifini geliştirmiştir. Bu alternatif Türkiye için Avrupa Stratejisi adı verilen ve gümrük birliğinin genişletilmesi ve geliştirilmesine dayanan bir strateji idi. Türkiye bu stratejiyi kabul etmemiş ve ilişkiler bir süre askiya

alınmıştır. Lüksemburg Zirve Toplantısı'ndan 2 yıl sonra Aralık 1999 Helsinki Zirve Toplantısı'nda Türkiye'nin tam üye adayı olduğu açıklanmış böylece Türkiye'nin tam üyelik süreci başlamıştır. Aralık 2004 Brüksel Zirve Toplantısı'nda Türkiye'nin gerekli kriterleri karşıladığı ve 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararı alınmıştır. Bu toplantıda Türkiye için önemli bazı hususlar şunlardır;

- Tam üyelik müzakereleri ucu açık müzakereler olarak tanımlanmıştır.
- AB, Türkiye deki reform sürecini karşılamakta ve Türkiye'nin reform sürecini sürdüreceğine inanmaktadır.
- Komşu ülkeler ile olan anlaşmazlıkları Uluslararası Adalet Divanında çözüm aranacak tır.

Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinde, müzakereye açılan ilk AB müktesebatı, bilim ve araştırma olmuştur. **AB müktesebatı,** AB mevzuatına verilen addır. Toplam otuz beş başlık altında sınıflandırılmıştır. Türkiye 2004 Brüksel zirvesinde ek protokol taahhüdünü yerine getirmemiş, böylelikle müzakereler geçici olarak askıya alınmıştır. **Kopenhag Siyasi Kriterleri,** Ülkede demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı güvence altına alan istikrarlı kurumların varlığı, Kopenhag siyasi kriterleridir. Avrupa Komisyonu tarafından tam üye adayı ülkenin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği tespit edildiğinde, aday ülke ile tam üyelik müzakereleri başlatılır. Tam üyelik müzakerelerine başlamanın ön koşulu, Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesidir.

Avrupa Birliği'nin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri

AB de ekonomik ve parasal birlik dendiğinde akla önce Euro gelmektedir. AB federal bir yapıya değil uluslararası bir yapıya sahiptir ve birçok ortak politikası vardır. AB nin para politikası Avrupa Merkez Bankası ve Merkez Bankaları Sistemi tarafından yürütülmektedir. AB nin ortak bütçesi AB GSYİH'sinin %1 i civarındadır. Ortak maliye politikası uygulayamayan AB, üye ülkelere 3 farklı sınırlama getirmiştir. Bunların ilki Maastricht kriterleri EPB'nin 3. ve son aşamasına geçiş için üye ülkelerin sağlaması gereken kriterlerdir. İkinci sınırlama istikrar ve büyüme paktı kriterleridir. Bu kriterler şu şekildedir. Euro bölgesi ülkeleri için mali disiplin öngören Maastricht kriterleri, İstikrar ve Büyüme Paktı kriterleri olarak kabul edilmektedir. Bu kriterler, bütçe açığı ve kamu borcu kriteridir. Bütçe açığı kriterine göre, üye ülkelerin bütçe açıkları GSYİH'lerinin %3'ünü geçmemelidir. Kamu borcu kriterine göre ise üye ülkelerin kamu borçları GSYİH'lerinin %3'ünü geçmemelidir. Kamu borcu kriterine göre ise üye ülkelerin kamu borçları GSYİH'lerinin %60'ını geçmemelidir. %60'ını geçmemelidir. 3. sınırlama ise üye ülkeler arasındaki işbirliğini gerekli kılan bir uygulamadır. AB vergi toplama konusunda da güçlü bir yaklaşım sergileyememektedir. 2012 yılında üye ülkeler KDV matrahlarının %0.3 ünü AB bütçesine gelir olarak aktarmıştır. **Gümrük Birliği,** Bir

İKT406U-AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Ünite 8: Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Mevcut Durumu ve Geleceği

ekonomik entegrasyon türüdür. Gümrük birliğine üye olan ülkeler dış ticarete birbirlerine uyguladıkları tarife ve benzeri tüm ticaret engellerini kaldırırlar; gümrük birliği dışındaki ülkelere de ortak gümrük tarifesi uygularlar ve tek bir dış ticaret politikası yürütürler. Üye ülkeler arasında gümrük birliğinin oluşturulduğu, malların işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı bir ekonomik entegrasyon türüne Ortak Pazar denir. Para birliğinin iki temel bileşeni döviz kuru birliği ve sermaye piyasası bütünleşmesidir. Para birliğinin işleme 3 temel unsura bağlıdır;

- Üye ülkeler arasındaki para politikalarının uyumlaştırılması.
- Üye ülkelerin döviz rezervlerinin ortak bir havuzda toplanması.
- Tek bir merkez bankasının ve parasal otoritenin oluşturulmasıdır.

EPB'nin faydaları şöyle özetlenebilir.

- Üye ülkelerin döviz rezervlerinin ortak bir havuzda toplanması, ödemeler dengesi açık veren bir ülkenin açığı, fazla veren ülkenin fazlası ile kapatılmasını sağlar.
- Euro gibi tek para biriminin varlığı uluslararası işlemlerde Kabul gören yeni bir dünya parası olabilecektir.
- Finansal yönetim maliyetleri düşecektir.
- Sabit döviz kurlarının ve tek para biriminin varlığı serbest ticaret ve faktör hareketleri için avantaj sağlayacaktır.
- Sermaye piyasasının bütünleşmesi para birliği ülkelerinden biri açık verdiğinde para birliği piyasasından borçlanabilmesini sağlamaktadır.

Bölgeler arası ekonomik gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması veya azaltılması için uygulanacak politikaların finansmanı merkezi mali otoritenin yönetimindeki ortak bütçeden karşılanacaktır. Para birliğine üye bir ülkede ulusal merkez bankasının para politikası üzerinde bir yetkisi ve gücü elinden alınmaktadır. Böylece ülke devalüasyon ve revalüasyon aracılığıyla parasının fiyatını ve miktarını belirleme ve faiz oranını değiştirebilme olanağını kaybedecektir. **Optimum para alanları teorisi**, Bir ülkenin para birliğine katılması durumunda ulusal para politikası ve döviz kurları üzerindeki bağımsızlığını kaybetmesi nedeniyle ortaya çıkan maliyetleri analiz etmektedir

ABD dolarına bağlı sabit kur sistemi olan fakat gerektiğinde küçük kur ayarlamalarına izin veren Bretton Woods Sistemi 2. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru sorunsuz işlemiştir. Ancak 1960'lı yıllarda ABD dolarının uluslararası para sisteminin temel para birimi olma özelliğini yitirmeye başlaması bu sistemin sonunu getirmiştir. Ülkeler ekonomik istikrar arayışına girmiştir. AB kendine özgü bir sistem oluşturmak için çalışmalarına başlamıştır. AB 1969 The Hague Zirve Toplantısı'nda EPB oluşturmasına karar vermiş ve EPB esaslarını içeren

Werner Raporu 1971 yılında Kabul edilmiştir. Werner Raporu aşağıdaki koşulları öngörmüştür.

- Malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması
- Tek para birimi yaratılması
- Ekonomik politikasının AB düzeyinde yürütülmesi

Ancak aynı dönemde yaşanan petrol krizinden dolayı AB planladığı EPB'yi gerçekleştirememiş onun yerine Avrupa Para Sistemi'ni hayata geçirmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde AB EPB hedefini tekrar gündeme almıştır. 1992 yılında imzalanan Maastrich Anlaşması ile EPB 3 aşamalı bir süreç sonunda 1 Ocak 2002 yılında tamamlanması hükmüne bağlanmıştır. İkinci aşamadan üçüncü aşamaya geçiş için ise Maastrich kriterleri olarak adlandırılan EPB kriterleri belirlenmiştir. Bunlar; Fiyat istikrarı, Bütçe açığı, Kamu borcu, Faiz oranları ve Döviz kuru istikrarıdır. EPB'nin ilk aşaması 1 Temmuz 1990 yılında başlamış 31 Aralık 1993 yılında sona ermiştir. Bu aşamada üye ülkelerin ulusal para birimleri Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasına katılmıştır. İkinci aşama 1 Ocak 1994 yılında başlamış 31 Aralık 1998 tarihinde bitmiştir. Bu aşamada Avrupa Merkez Bankaları Sistemi oluşturulmuş Frankfurt'ta Avrupa Merkez Bankası faaliyete geçmiştir. EPB'nin son aşaması 1 Ocak 1999 tarihinde başlamış Euro'nun tedavüle girmesiyle birlikte 1 Ocak 2002 tarihinde bitmiştir. 2012 yılı itibarıyla 27 AB ülkesinin 17'si Euro Bölgesi'ndedir.

AB'nin Euro'yu tedavüle sokması Avrupa bütünleşmesi için büyük bir başarıdır. Ancak 2007 yılında ABD' de başlayan ekonomik kriz AB ekonomisini derinden etkilemiş Yunanistan, İspanya ve İrlanda gibi ülkeler iflasın eşiğine gelmiştir. Üye ülkelerin kamu borcu ve bazı ülkelerin toplam borcundan dolayı AB 2010 yılında IMF ile toplam 750 milyar euroluk kurtarma paketini devreye sokmuştur. Ancak bu paket yapısal problemleri çözmesi mümkün olmamıştır. Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu euronun geleceğine ilişkin 3 farklı senaryo belirlemiştir. Birinci senaryo Euro bölgesinin dağılmasıdır. İkinci senaryo Euro bölgesinin yeniden yapılandırılmasıdır. Üçüncü senaryo ise Euro bölgesinin yeniden şekillendirilmesidir.

Lizbon Antlaşması AB'nin 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren tadil anlaşmasıdır. AB siyasi bütünleşme sürecine yönelik 2000'li yıllarda bir AB anayasası planlamıştır. 2004 yılında ülkeler arası uzlaşma sağlanmış fakat 2005 yılında Fransa ve Hollanda'nın hazırlanan taslağı reddetmesi ile bu anayasa sekteye uğramıştır. Daha sonra taslakta yapılan bazı değişiklikler ile bu AB anayasası olmaktan çıkmış bir tadil anlaşmaya dönüştürülmüştür. Lizbon antlaşması AB'nin siyasi bütünleşme sürecinde önemli bir adımdır. Lizbon Antlaşması ile yapılan değişiklikler şöyle sıralanır:

- Daha demokratik ve şeffaf Avrupa
- Daha etkin Avrupa

İKT406U-AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Ünite 8: Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Mevcut Durumu ve Geleceği

- Haklar ve değerler, özgürlük, birlik ve güvenlik Avrupası
- Küresel düzeyde bir aktör olarak Avrupa

AB oluşumundan günümüze kadar beş genişleme süreci yaşamıştır. Ancak beşinci genişleme süreci tüm yönleriyle diğerlerinden farklılık göstermiştir. Farklılığın temeli genişleme sürecinde yer alan ülkelerin ekonomik ve siyasi yönleriyle AB ülkelerine benzememeleridir. Bu ülkeler Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olarak adlandırılır. Beşinci genişleme sürecine Aralık 1999 tarihinde Türkiye de eklenmiştir. Türkiye'nin tam üyelik müzakereleri 3 Ekim 2005 yılında başlamış halen de devam etmektedir.

2012 yılı itibarıyla, beşinci genişleme sürecinin üçüncü dalgasında Türkiye'nin yanı sıra, 2005 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile Makedonya, 2008 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile Karadağ ve 2009 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu ile İzlanda yer almaktadır. Bu ülkeler AB'ne **tam üye adayı ülkeler** olarak adlandırılmaktadır. **Tam Üye Adayı Ülkeler:** AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamış veya başlamak üzere hazırlanmakta olan ülkelerdir.

Makedonya ve Karadağ ile tam üyelik müzakereleri henüz başlamıştır. İzlanda ile müzakereler 27 Temmuz 2010 tarihinde, Karadağ ile ise 30 Haziran 2012 tarihinde başlamıştır. 2012 yılı itibarıyla, AB'ye potansiyel aday ülkeler Arnavutluk, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Kosova'dır. Arnavutluk ve Sırbistan 2009 yılında AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak her iki ülkenin de tam üyelik kriterlerini sağlayamamış olmaları tam üyelik müzakerelerinin başlamasına engel teşkil etmektedir. Bosna-Hersek ve Kosova ise henüz AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmamıştır.

Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Geleceğine İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye AB ilişkilerinin geleceği ekonomik bütünleşme dinamiği olarak kabul edilen EPB açısından değerlendirildiğinde tam üye adayı olan Türkiye Euro bölgesine katılımının zorunluluk olduğu belirtilmektedir. Türkiye AB ilişkilerinin geleceği Lizbon Antlaşmasına göre değerlendirildiğinde ise Türkiye küresel ekonomik ve siyasi gücün ayrılmaz ve en stratejik parçası olacaktır. Türkiye AB ilişkilerinin geleceği AB'nin genişleme dinamikleri doğrultusunda değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerinin tıkanmış olduğu gerçeği ile karşılaşmaktadır. Türklerin AB ile ilgili düşüncelerinde ciddi bir düşüş yaşanmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerindeki mevcut durumda bir ilerleme sağlanamaz ise Türkiye AB'ye tam üye olmadan AB ile gümrük birliği oluşturmuş tek ülke olmayı sürdürecektir. Bu gelişmeler karşısında ise Türkiye'nin AB'ye olan güveni ve ilgisi daha da azalacaktır.

